

національної безпеки.

Зміна розуміння сутності сучасної системи національної безпеки підкреслює стійкість і важливість всіх традиційних завдань держави в цій сфері, але розширює її функціональну сферу на низку соціально-економічних завдань, важливих для безпеки окремих суб'єктів, соціальних груп і кожного громадянина окремо.

Усвідомлення існуючих у державі структур та інститутів безпеки у порівнянні з інтересами та цілями держави дає змогу виявити їхні поточні слабкі місця та сформулювати основні напрями розвитку з точки зору бажаної синергії у сфері національної безпеки.

Розбудова ефективної, належним чином організованої системи національної безпеки залишається основним завданням безпекової політики будь-якої держави. Ця система складається з усіх органів та установ, відповідальних за безпеку у світлі чинного права, що належать до законодавчої, виконавчої та судової влади, наприклад, парламенту, президента, уряду та центральних органів, а також місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Її ключовими елементами є збройні сили та державні служби і установи, зобов'язані запобігати і протидіяти зовнішнім загрозам, забезпечувати громадську безпеку, проводити рятувальні роботи і захищати людей і майно в надзвичайних ситуаціях, а також – в обов'язі, передбаченому відповідними законами, – інші юридичні особи, в тому числі підприємці, громадські організації та громадяни.

Комплексне бачення безпеки, що відповідає сучасним реаліям міжнародних і внутрішньодержавних відносин та характеру викликів і загроз, а також свідчить про волю до забезпечення економіки та максимізації результатів діяльності для безпеки держави та її громадян, свідчить про необхідність докладання зусиль у всіх сферах суспільного життя. Це зумовлює необхідність розвитку вміння координувати та інтегрувати діяльність, що здійснюється окремими органами державного управління, державними установами, підприємцями, громадськими організаціями та громадянами. Тому вкрай актуальним є надання системі національної безпеки цілісного і впорядкованого характеру. Це має бути досягнуто шляхом розробки механізмів всебічного та довгострокового планування розвитку системи безпеки, заснованої на цілях і потребах, спільних для всіх її складових, і впливає насамперед із базових національних інтересів.

I. Kitler W. Model of the National Security System: Selected Problems. *European Research Studies Journal*. 2021. Vol. XXIV. Issue 3B. P. 1027–1040.

УДК 351.9

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/117-118

Едуард МУЗИЧУК
науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем наукового забезпечення
правоохоронної діяльності
та якості підготовки кадрів
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ДОТРИМАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО НАГЛЯДУ ЗА СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Управління сектором безпеки та оборони держави є однією з ключових функцій будь-якого суспільства, особливо в умовах активної фази війни. У контексті дії воєнного стану ефективне функціонування цього сектора стає критично важливим для забезпечення національної безпеки та захисту інтересів держави. Проте для забезпечення прозорості, ефективності та демократичного контролю за діяльністю сектора оборони в умовах воєнного стану необхідне активне залучення громадянського суспільства та підтримка з боку чинної правової системи.

Україна з самого моменту отримання незалежності у 1991 р. стикалася зі значними

викликами у забезпеченні своєї національної безпеки та оборони. Особливо актуальною стала ця проблематика після анексії Криму та збройної російської агресії на Донбасі починаючи з 2014 року. Але пік актуальності цієї проблематики настав з моменту повномасштабного російського вторгнення на територію України у лютому 2022 р.

Зазначимо, що у контексті воєнного стану, коли зростає загроза зовнішньої агресії та внутрішньої нестабільності, важливо не лише забезпечити ефективне функціонування військових та правоохоронних органів, але й зміцнити цивільний контроль над сектором безпеки та оборони.

Передусім цивільний контроль над сектором безпеки і оборони держави передбачає створення механізмів контролю та регулювання з боку уряду та незалежних цивільних установ. До прикладів таких механізмів контролю можна віднести проведення регулярних аудитів військових і правоохоронних структур, їх обов'язкову публічну звітність, участь керівництва цих силових підрозділів у парламентських слуханнях, а також створення наглядових комісій, сформованих з представників громадянського суспільства. Такий підхід дозволить забезпечити недоторканність прав і свобод громадян, попередити можливі зловживання та корупцію у секторі оборони, а також підвищити рівень довіри до владних структур.

Удосконалення цивільного нагляду також передбачає впровадження сучасних технологій та інформаційних систем для забезпечення відкритості та доступності даних про діяльність сектора оборони. Це може включати створення цифрових платформ для публікації звітів, використання блокчейн-технологій для забезпечення недоторканності секретних даних та впровадження систем дозволених відкритих даних для аналізу та моніторингу різних аспектів ефективності функціонування підрозділів сектора безпеки та оборони.

Зокрема, важливою складовою цивільного нагляду є залучення міжнародних організацій та партнерів для обміну досвідом та кращих практик у галузі контролю за сектором оборони. Це може передбачати участь у міжнародних програмах співпраці, обмін інформацією та навчальними заходами з представниками інших країн. Крім того, важливим аспектом є забезпечення навчання та підготовки спеціалістів у галузі цивільного нагляду за сектором оборони. Це може включати організацію тренінгів, семінарів та курсів з питань правового, фінансового та технічного аспектів нагляду за сектором оборони.

Усе вищезазначене сприяє не лише збереженню демократичних цінностей та правових норм у суспільстві, але й ефективному використанню ресурсів у галузі безпеки та оборони. Дотримання та удосконалення цивільного нагляду за сектором безпеки і оборони держави в умовах воєнного стану визначається як ключова умова для забезпечення стабільності, безпеки та процвітання суспільства.

У зміцненні цивільного нагляду за сектором безпеки та оборони в умовах воєнного стану в Україні ключову роль відіграють верховенство права, прозорість владних структур перед громадськістю та міжнародними спостерігачами, а також активна участь громадян у процесі контролю та моніторингу. Важливою складовою є створення ефективних механізмів контролю, які забезпечують не лише реакцію на порушення прав людини, але й їх попередження.

Продовження цього напрямку розвитку вимагає постійних зусиль від українського уряду, громадськості та міжнародних партнерів. Важливо продовжувати роботу з удосконалення механізмів контролю, розширення прав громадян на отримання інформації та участь у прийнятті рішень у сфері безпеки та оборони.

Загальна мета полягає в забезпеченні стабільності, безпеки та захисту прав громадян навіть у найскладніших умовах. Цивільний нагляд за сектором безпеки та оборони стає важливим інструментом для досягнення цієї мети, дозволяючи зберегти демократичні цінності та права людини навіть у періоди воєнного конфлікту.

Україна, розпочавши свій шлях до зміцнення демократії та правової держави, має великий потенціал для досягнення цих цілей. Проте для цього необхідно постійно працювати над удосконаленням механізмів цивільного контролю та забезпеченням його ефективності навіть у найскладніших умовах. Тільки у такий спосіб можна забезпечити стабільність, безпеку та захист прав громадян як у мирні часи, так і у найважчі періоди історії країни.

---

1. Яценко В. А., Пилипчук В. Г., Богущкий П. П. та ін. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони: теорія і практика : навч. посібник / за заг. ред. В. Г. Пилипчука. Київ ; Одеса : Фенікс, 2020. 224 с.

2. Правова система України в умовах воєнного стану : зб. наук. праць / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської, М. М. Хоменка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 540 с.